

Jens Kristiansen

DEN KOLLEKTIVE ARBEJDSRET

4. udgave

DJØF FORLAG

Den kollektive arbejdsret

Jens Kristiansen

Den kollektive arbejdsret

4. udgave

Djøf Forlag
2021

Jens Kristiansen
Den kollektive arbejdsret

4. udgave, 1. oplag

© 2021 by Djøf Forlag

Alle rettigheder forbeholdes.
Mekanisk, elektronisk, fotografisk eller anden gengivelse af
eller kopiering fra denne bog eller dele heraf
er ifølge gældende dansk lov om ophavsret ikke tilladt
uden forlagets skriftlige samtykke eller aftale med Copy-Dan.

Omslag: Marianne Tingkov
Tryk: Clemensstrykkeriet, Viborg

Printed in Denmark 2021

ISBN 978-87-574-4317-2
eISBN 978-87-7198-614-3

Djøf Forlag
Gothersgade 137
1123 København K

Telefon: 39 13 55 00
e-mail: forlag@djoef.dk
www.djoef-forlag.dk

Indholdsfortegnelse

Forord	21
---------------------	----

Del 1. Grundlaget for den kollektive arbejdsret

Kapitel 1. Udviklingslinjer i den kollektive arbejdsret	25
1. Introduktion	25
2. Den kollektive aftales gennembrud (1871-1899)	26
2.1. Kontrakt- og foreningsfrihed i arbejdslivet	26
2.2. Arbejdskampe og Septemberforlig	29
3. Etablering af statslige konfliktløsningsorganer (1900-1945)	31
3.1. Sondringen mellem rets- og interesseløsningsorganer	31
3.2. De særlige konfliktløsningsorganer	33
3.2.1. Den faste Voldgiftsret	33
3.2.2. Forligsmand i arbejdsstridigheder	35
3.3. Domstolenes rolle i arbejdskonflikter	38
4. Overenskomstsyste­met som almen arbejdsmarkedsmo­del (1946-1973)	41
4.1. Overenskomsternes voksende udbredelse	41
4.2. Arbejdsrets­kommissionen og den ny hovedaftale	43
4.3. Arbejdsrets­reformen af 1973	46
5. Kontinuitet og fornyelse i den kollektive arbejdsret (1974-2021)	48
5.1. Overenskomstparter­nes samfundsøkonomiske ansvar	48
5.2. Decentralisering af aftalerelationerne	50
5.3. Arbejdsretlige reformer i menneskeretligt skær	53
5.4. Europæisering af arbejdsmarkedet	56
Kapitel 2. Den kollektive arbejdsret	59
1. Indledning	59
2. Den kollektive arbejdsrets område	60
2.1. Det organisationsbaserede overenskomstsyste­me	60
2.2. Kollektive relationer på arbejdspladsen	63
2.3. De individuelle relationer	65

Indholdsfortegnelse

3.	Det formueretlige fundament	66
3.1.	Den kollektive overenskomsts særegne karakter	66
3.2.	Aftale- og erstatningsretlige regler	68
3.3.	Foreningsretlige regler	70
3.4.	Konkurrenceretlige regler	72
3.4.1.	Konkurrencelovens undtagelse af løn- og arbejdsforhold	72
3.4.2.	Konkurrencebegrænsende elementer i kollektive overenskomster	75
3.4.3.	Misbrug af organisationsmagt	77
4.	Kollektiv arbejdsret på det offentlige arbejdsmarked	79
4.1.	Det offentlige overenskomsts system	79
4.1.1.	Det kollektivarbejdsretlige udgangspunkt	79
4.1.2.	Forvaltningsretlige modifikationer	82
4.2.	Det særlige tjenestemandssystem	83
5.	Menneskeretlige og EU-retlige aspekter	87
5.1.	Den kollektive arbejdsrets nationale særpræg	87
5.2.	Menneskeretlige forpligtelser i den kollektive arbejdsret ...	88
5.3.	EU og den kollektive arbejdsret	90
5.3.1.	Fri bevægelighed i EU's indre marked	90
5.3.2.	Harmonisering af arbejdsretlige forhold	92
5.3.3.	Overenskomstforhandlinger på europæisk plan	93

Del 2. Organisationerne på arbejdsmarkedet

Kapitel 3. Organisationsfrihed på arbejdsmarkedet	97
1. Indledning	97
2. Organisationsfrihed som grundrettighed	98
2.1. Almen borgerrettighed og specifik faglig rettighed	99
2.1.1. Foreningsfrihed som demokratisk forudsætning	99
2.1.2. Foreningsfrihed som faglig grundrettighed	100
2.2. Statslige forpligtelser i forhold til foreningsfrihed	102
2.3. Foreningsfrihed i dansk arbejdsret	104
3. Forbud mod organisationsfjendtlig adfærd	106
3.1. Retten til at danne og være med i faglige foreninger	106
3.2. Statens pligt til at beskytte lønmodtagere mod organisationsfjendtlig adfærd	107
3.3. Organisationsfjendtlig adfærd i dansk arbejdsret	109
3.3.1. Det kollektivarbejdsretlige forbud	109

3.3.2.	Retstilstanden uden for overenskomstsyste	112
4.	Faglige organisationers forhandlings- og konfliktret	114
4.1.	Retten til at forhandle og konflikte	114
4.2.	Ligebehandling af faglige organisationer	118
5.	Organisationstvang på arbejdsmarkedet	120
5.1.	Retten til at stå uden for en organisation	120
5.2.	Organisationstvang i dansk arbejdsret	123
5.2.1.	Over for lønmodtagere	123
A.	Forbud mod eksklusivaftaler	123
B.	Beskyttelse ved ansættelse og afskedigelse	124
5.2.2.	Over for arbejdsgivere	127
Kapitel 4. De faglige organisationer og medlemmerne		129
1.	Indledning	129
2.	Organisationernes frihed til at ordne egne forhold	130
2.1.	Organisationernes ret til selvstyre	130
2.2.	Lovkrav til arbejdsgiver- og lønmodtagerforeninger	131
2.3.	Foreningsvedtægter og foreningsretlige grundsætninger	132
2.4.	Beskyttelse af den enkelte lønmodtager og arbejdsgiver	134
3.	Den faglige organisationsstruktur	136
3.1.	Arbejdsgivernes organisationer	136
3.1.1.	De private arbejdsgivere	136
3.1.2.	De offentlige arbejdsgivere	138
3.2.	Lønmodtagernes organisationer	140
3.2.1.	De tre hovedorganisationers område	140
3.2.2.	Konkurrence mellem organisationerne	142
3.3.	Ledernes organisationer	143
4.	Medlemskab af faglige organisationer	145
4.1.	Retskravet på medlemskab	145
4.1.1.	Kravet på optagelse	145
4.1.2.	Beskyttelsen mod eksklusion	146
4.2.	Foreningsmæssige dispositioner	148
4.2.1.	Foreningsmæssige dispositioner	148
4.2.2.	Løn- og arbejdsforhold	150
A.	Indgåelse af overenskomst	150
B.	Iværksættelse af arbejdskonflikt	151
C.	Håndhævelse af overenskomster	152
4.2.3.	Økonomiske sikringsordninger	153
4.2.4.	Partipolitisk støtte	154
4.3.	Behandling af oplysninger om medlemmer	154

Indholdsfortegnelse

5.	Faglige organisationers erstatningsansvar	157
5.1.	Over for medlemmer	157
5.2.	Over for udenforstående	159

Del 3. Det kollektive overenskomstforhold

Kapitel 5. Etablering af overenskomstforhold	165	
1.	Indledning	165
2.	Almene krav til kollektive overenskomster	166
2.1.	Den processuelle lovramme	166
2.2.	Det kollektive aftalebegreb	167
2.2.1.	Kollektivitet på lønmodtagerside	167
2.2.2.	Aftale om løn- og arbejdsforhold	169
2.2.3.	Uafhængige arbejdsgiver- og lønmodtagerparter	172
2.3.	Formkrav til kollektive aftaler	173
3.	Overenskomstforhold mellem organisationer	175
3.1.	Hovedaftaler	176
3.1.1.	Parter i hovedaftaler	176
3.1.2.	Hovedaftalers rolle for overenskomster	177
3.2.	Kollektive overenskomster	179
3.2.1.	Generelt om overenskomstforhandlinger	179
3.2.2.	Aftalekompetence og godkendelseskrav	181
4.	Overenskomstforhold med enkeltarbejdsgivere	184
4.1.	Virksomhedsoverenskomster og deres baggrund	184
4.2.	Den faglige organisations pligter over for arbejdsgiverforeningen	185
4.3.	Forholdet mellem fagforeningen og virksomheden	186
4.3.1.	Fagforeningens forhandlingsret	186
4.3.2.	Parternes aftalekompetence	188
4.3.3.	Overenskomstplichtens nærmere indhold	190
4.3.4.	Rimelighedscensur af virksomhedsoverenskomster	191

Kapitel 6. Den overenskomstforpligtede personkreds	195	
1.	Indledning	195
2.	Overenskomstens forpligtende virkninger	196
2.1.	Overenskomsterparter og medlemmer	196
2.2.	Udenforstående arbejdsgivere og lønmodtagere	197
3.	Organisationerne	198

4.	Den enkelte arbejdsgiver	200
4.1.	Overenskomstpligtens hovedindhold	200
4.2.	Overenskomstpligtens udstrækning	201
4.2.1.	Overenskomstforpligtelse gennem organisationsmedlemskab	201
4.2.2.	Den overenskomstforpligtede kreds af arbejdsgivere	203
4.2.3.	Misbrug af selskabs- og kontraktkonstruktioner	205
4.3.	Passivitet ved virksomhedsoverdragelse	209
4.3.1.	Generelt om overenskomsters status ved virksomhedsoverdragelse	209
4.3.2.	Virksomhedsoverdragelseslovens anvendelsesområde	210
4.3.3.	Frister for erhververens overenskomstfrasingelse	214
4.3.4.	Erhververens position ved manglende frasingelse	215
4.3.5.	Erhververens position ved rettidig frasingelse	218
4.4.	Flere overenskomster for samme arbejde	220
5.	Den enkelte lønmodtager	223
5.1.	Medlemmer af den overenskomstbærende forening	223
5.2.	Udenforstående lønmodtagere	225
5.2.1.	Arbejdsgiverens pligter over for lønmodtagerorganisationen	225
5.2.2.	Den udenforstående lønmodtagers stilling	226
5.3.	Erstatning af lovregler med overenskomstreger	228
 Kapitel 7. Overenskomstens anvendelsesområde		 233
1.	Indledning	233
2.	Arbejde inden og uden for overenskomstens anvendelsesområde ...	234
3.	Overenskomstens faglige anvendelsesområde	237
3.1.	Det generelle udgangspunkt	237
3.2.	Afgrænsning mellem hovedtyper af arbejdsfunktioner	237
3.2.1.	Faglært og ufaglært arbejde	237
3.2.2.	Funktionærarbejde	240
3.2.3.	Akademiske arbejdsfunktioner	241
3.2.4.	Arbejdsledere	243
3.3.	Arbejdsfunktioner af ekstraordinær karakter	245
4.	Overenskomstens personlige anvendelsesområde	247
4.1.	Overenskomstens lige anvendelse på alle arbejdsforhold ...	247
4.2.	Særlige grupper af ansatte	248
4.2.1.	Personer med nedsat arbejdsevne	248

4.2.2.	Offentligt støttede job	249
4.3.	Personer uden ansættelsesforhold til arbejdsgiveren	252
4.3.1.	Medejere af virksomheden	252
4.3.2.	Selvstændigt arbejdende	254
	A. Reelle underentreprenører	254
	B. Udenlandske underentreprenører	256
4.3.3.	Udlejede personer (vikarbureauer)	258
	A. Vikarbureauets forpligtelser	258
	B. Brugervirksomhedens forpligtelser	260
5.	Overenskomstens geografiske anvendelsesområde	263
Kapitel 8. Fortolkning og udfyldning af kollektive overenskomster .		267
1.	Indledning	267
2.	Overenskomsttekstens fremtræden	268
2.1.	Bestemmelsens ordlyd og kontekst	268
2.2.	Bestemmelsens formål	271
3.	Parternes forudsætninger	273
3.1.	Parternes fælles forståelse	273
3.2.	Parternes individuelle forudsætninger	275
3.3.	Frafaldne overenskomstkraV	277
4.	Praksis om overenskomsten	278
4.1.	Voldgiftspraksis om overenskomsten	278
4.1.1.	Det generelle udgangspunkt	278
4.1.2.	Afgørelser af principiel karakter	280
4.1.3.	Afgørelser fra andre overenskomstområder	281
4.2.	Anvendelse af overenskomsten i praksis	282
5.	Udfyldning af tomrum i overenskomsten	284
5.1.	Grundlæggende kollektivarbejdsretlige principper	284
5.2.	Udfyldende kutyper	286
6.	Overenskomstanvendelse i lyset af lovgivning og EU-regler	288
6.1.	Integrering af lovregler i overenskomsten	289
6.2.	Integrering af EU-regler i overenskomsten	293
Kapitel 9. Overenskomstpligtens ophør		295
1.	Indledning	295
2.	Generelt om ophør af overenskomstforpligtelser	296
3.	Opsigelse af hovedaftaler	298
4.	Opsigelse af overenskomster	300
4.1.	Krav til selve opsigelsen	300

4.2.	Krav til bortfald af overenskomsten	303
4.2.1.	Anden overenskomst træder i stedet	304
	A. Identitet mellem parterne	305
	B. Overenskomstens anvendelsesområde	310
4.2.2.	Iværksættelse af frigørelseskonflikt	310
5.	Frigørelse ved ind- og udmeldelse af foreninger	315
5.1.	Frigørelse ved indmeldelse i organisation	315
5.1.1.	Det generelle udgangspunkt	315
5.1.2.	Indmeldelse i overenskomstperioden	317
5.2.	Frigørelse gennem udmeldelse af organisation	318
5.2.1.	Frigørelse fra hovedaftalepligter	318
5.2.2.	Frigørelse fra overenskomstpligter	320
6.	Virkninger af overenskomstopphør	323
6.1.	Overenskomstfornyelse	323
6.2.	Overenskomstopphør	324

Del 4. De lokale aftalerelationer

Kapitel 10. Lokale aftalerelationer	329
1. Indledning	329
2. Indgåelse af lokalaftaler	330
2.1. Den overenskomstmæssige ramme	330
2.1.1. Forholdet mellem overenskomst og lokalaftale	330
2.1.2. Overenskomstens karakter af mindstebeskyttelse	331
2.1.3. Overenskomstmæssig hjemmel for fravigende lokalaftaler	332
2.2. Den lokale aftalekompetence	333
2.2.1. På arbejdsgiverside	333
2.2.2. På lønmodtagerside	335
A. Generelt om aftalekompetence på lønmodtagerside	335
B. Medarbejderne har ikke valgt tillidsrepræsentant	336
C. Tillidsrepræsentanten ønsker ikke at indgå lokalaftale	338
2.3. Kutymen på arbejdspladsen	340
3. Opsigelse af lokalaftaler	342
3.1. Selvstændig opsigelse til bortfald i overenskomstperioden	342

Indholdsfortegnelse

3.2.	Opsigelse knyttet til overenskomsten	344
3.2.1.	Lokalaftalen som integreret led i overenskomstforholdet	344
3.2.2.	Lokalaftalen tidsmæssigt bundet til overenskomstens ophørstidspunkt	346
3.3.	Ophørets virkninger for ansættelsesforholdene	347
4.	Lokale lønforhandlinger	349
4.1.	Det private arbejdsmarked	350
4.1.1.	Generelt om lokale lønforhandlinger	350
4.1.2.	Organisationernes adgang til at vejlede medlemmerne	353
4.1.3.	Uenighed om lønforholdene	355
	A. Misforhold i virksomhedens lønforhold	355
	B. Den enkelte lønmodtagers løn	357
4.2.	Det offentlige arbejdsmarked	358
4.2.1.	Generelt om lokale lønforhandlinger	358
4.2.2.	De faglige organisationers aftaleret	359
4.2.3.	Uenighed om lønforholdene	361
4.3.	Ligelønspligten i lokale lønforhandlinger	363
Kapitel 11. Ledelsesretten og dens grænser		367
1.	Indledning	367
2.	Generelt om udøvelse af ledelsesretten	368
2.1.	Ledelsesrettens indhold og virkninger	368
2.2.	Aftaler om ledelsesmæssige forhold	370
2.3.	Det generelle forbud mod misbrug af ledelsesbeføjelserne	372
2.4.	Lovgivning om ledelsesforhold	373
3.	Personalemæssige dispositioner	374
3.1.	Antagelsesretten	374
3.1.1.	Det frie valg mellem jobansøgere	374
3.1.2.	Indsamling af informationer om jobansøgere	376
3.2.	Afskedigelsesretten	377
3.2.1.	Generelt om rimelighedskravet	377
3.2.2.	Vurdering af en opsigelses rimelighed	378
3.2.3.	Sanktionering af urimelige opsigelser	380
4.	Arbejdets organisering	381
4.1.	Generelt om arbejdsorganisering	381
4.2.	Særligt om arbejdstidens tilrettelæggelse	384
5.	Udstedelse af regler	387

6.	Indførelse af kontrolforanstaltninger	391
6.1.	Generelt om kontrolforanstaltninger	391
6.2.	Driftsmæssig begrundelse	393
6.3.	Værdig behandling af medarbejderne	396
6.4.	Foranstaltningen må ikke forvolde tab eller unødige ulemper	398
6.5.	Information af medarbejderne	399
Kapitel 12. Formelle samarbejdsorganer på arbejdspladsen		401
1.	Indledning	401
2.	Tillidsrepræsentanter	402
2.1.	Generelt om tillidsrepræsentantsystemet	402
2.2.	Valg af tillidsrepræsentanter	404
2.2.1.	Retten til at vælge tillidsrepræsentant	404
2.2.2.	Betingelser for valg af tillidsrepræsentanter	405
2.2.3.	Stemmeberettigede og procedurekrav	407
2.2.4.	Forbundets godkendelsesret og arbejdsgivers indsigelsesret	408
2.3.	Tillidsrepræsentantens opgaver	410
2.3.1.	Kontrolfunktionen	410
2.3.2.	Forhandlingsfunktionen	411
2.4.	Afskedigelse af tillidsrepræsentanter	412
2.4.1.	Afskedigelse og forflyttelse	412
2.4.2.	Tvingende årsager	413
	A. Tillidsrepræsentantens forhold	413
	B. Arbejdsgiverens forhold	415
2.4.3.	Forlænget opsigelsesvarsel	416
2.4.4.	Fagretlig behandling af opsigelsen	417
2.4.5.	Sanktionering af uberettigede opsigelser	418
2.5.	Bortvisning af tillidsrepræsentanter	419
3.	Samarbejdsudvalg	420
3.1.	Generelt om samarbejdsudvalg	420
3.1.1.	Fælles samarbejdsorgan for ledelse og medarbejdere	420
3.1.2.	Forholdet mellem samarbejdsudvalg og tillidsrepræsentanter	422
3.2.	Oprettelse af samarbejdsudvalg	423
3.2.1.	Krav til oprettelse af samarbejdsudvalg	423
3.2.2.	Sammensætning af samarbejdsudvalg	424

Indholdsfortegnelse

3.3.	Drøftelse af væsentlige ledelsesmæssige dispositioner	425
3.3.1.	Hovedreglen om forudgående information og drøftelse	425
3.3.2.	Undtagelse ved konkrete skadevirkninger	428
3.4.	Medbestemmelse ved udformning af retningslinjer	430
3.4.1.	Ledelsens pligt til at inddrage medarbejderne	430
3.4.2.	Aftaler i samarbejdsudvalget	431
3.5.	SU-medlemmers afskedigelsesbeskyttelse	432
4.	Arbejds miljørepræsentanter og arbejdsmiljøudvalg	433
4.1.	Pligten til at etablere arbejdsmiljøorganisation	433
4.2.	Arbejds miljørepræsentanters valg og funktion	436
4.3.	Arbejds miljørepræsentanters afskedigelsesbeskyttelse	437
5.	Medarbejdervalgte bestyrelsesmedlemmer	440
6.	Medarbejderindflydelse i grænseoverskridende virksomheder	442

Del 5. Konfliktret og fredspagt i arbejdskonflikter

Kapitel 13. Den generelle ramme for arbejdskonflikter	447
1. Indledning	447
2. Konfliktret og fredspagt som grundprincipper	448
2.1. Konfliktret og fredspagt som ligestillede arbejdsretlige principper	448
2.2. Konfliktretten som grundlæggende rettighed i international ret	450
3. Restriktioner i konfliktretten	454
3.1. Konfliktforbud for tjenestemandsansatte	454
3.2. Generelle restriktioner i konfliktadgangen	455
3.2.1. Sondringen mellem retmæssige og retsstridige konflikter	455
3.2.2. Restriktionernes karakter af uskrevede retsgrundsætninger	457
3.2.3. Konfliktret og arbejdsgiveres negative foreningsfrihed	457
3.3. Statslig intervention i konkrete arbejdskonflikter	459
3.4. Konflikter med grænseoverskridende elementer	461
3.4.1. Konfliktret for arbejde i Danmark	461
3.4.2. Konfliktret efter udstationeringslovens § 6 a	464

4.	Arbejdskonflikters ansættelsesretlige aspekter	467
4.1.	Lovlige arbejdskonflikter	467
4.1.1.	Konfliktrettens kollektive karakter	467
4.1.2.	Den enkeltes stilling under en konflikt	468
4.1.3.	Konfliktens afbrydende virkninger på ansættelsen ...	469
4.1.4.	Det generelle forbud mod fortrædiggelse	471
4.1.5.	Den enkelte lønmodtagers stilling efter konfliktophør	472
	A. Medarbejdere, der er genantaget	472
	B. Medarbejdere, der ikke er genantaget	473
4.2.	Overenskomststridige arbejdsnedlæggelser	475
4.2.1.	Det fagretlige systems præference	475
4.2.2.	Arbejdsgiveres adgang til at bortvise konfliktdeltagere	476
Kapitel 14. Konfliktrettens grænser		479
1.	Indledning	479
2.	Formelle krav til iværksættelse af arbejdskonflikter	481
2.1.	Konflikter inden for et hovedaftaleområde	481
2.1.1.	Vedtagelse i kompetent forsamling	481
2.1.2.	Varsling af konflikten	481
2.2.	Konflikter uden for et hovedaftaleområde	484
3.	Konfliktens formål	486
3.1.	Det overordnede formål med en konflikt	486
3.2.	Organisationens naturlige faglige område	487
3.3.	Overenskomstkravets styrke og aktualitet	490
3.4.	Modpartens særligt beskyttede interesser	491
4.	Hovedkonfliktens midler	493
4.1.	Kollektiv arbejdsnedlæggelse	493
4.1.1.	Strejke og blokade på lønmodtagerside	493
4.1.2.	Lockout og boykot på arbejdsgiverside	494
4.2.	Faglige aktiviteter i forbindelse med konflikt	495
4.2.1.	Demonstrationer og blokadevagter	495
4.2.2.	Informationer om konflikten og dens deltagere	497
4.2.3.	Opfordringer til kundeboykot	498
4.3.	Sympatikonflikter til støtte for hovedkonflikten	500
5.	Konfliktens omfang og virkninger	503
5.1.	Inden for hovedaftaleområder	503
5.2.	Uden for hovedaftaleområder	504
5.2.1.	Virksomhedens eksistensgrundlag truet	504

Indholdsfortegnelse

5.2.2. Proportionalitet mellem mål og midler	505
6. Konkurrerende overenskomstkrav	508
6.1. Generelt om konkurrerende overenskomstkrav	508
6.2. Konkurrence inden for samme hovedorganisation	509
6.3. Konkurrence på tværs af hovedorganisationer	514
7. Støtteforbud	517
7.1. Forbud mod støtte til udenforstående	517
7.2. Optagelse af nye medlemmer i konflikt	518
Kapitel 15. Forligsmægling og lovindgreb	523
1. Indledning	523
2. Statslig forligsmægling mellem parterne	524
2.1. Forlignsinstitutionens rolle som forligsmægler	524
2.2. Udpegning af forligspersoner	526
2.3. Parternes møde- og forhandlingspligt	527
2.4. Udsættelse af arbejdskonflikter	529
2.5. Fremsættelse af mæglingsforslag	530
2.5.1. Betingelser for fremsættelse af mæglingsforslag	530
2.5.2. Afstemning om mæglingsforslag	531
2.6. Sammenkædning af mæglingsforslag	532
2.6.1. Forlignsinstitutionens adgang til at sammenkæde mæglingsforslag	532
2.6.2. Betingelser for at sammenkæde mæglingsforslag	535
3. Lovindgreb i arbejdskonflikter	538
3.1. Generelt om lovindgreb i arbejdskonflikter	538
3.2. Hovedkriterier for indgreb	542
3.2.1. Det private arbejdsmarked	542
3.2.2. Det offentlige arbejdsmarked	544
3.3. Indholdet af lovindgreb	546
3.3.1. Indførelse af fredspligt	547
3.3.2. Fastsættelse af vilkårene for overenskomstfornyelsen	548
Kapitel 16. Fredspligten og dens undtagelser	551
1. Indledning	551
2. Fredspligtens udstrækning	552
2.1. Den forpligtede personkreds	552
2.2. Arbejdsnedlæggelsens formål	554

2.3.	Den fredspligtstridende adfærds former	556
2.3.1.	Strejke og lockout	556
	A. Arbejdsgiveres bortvisning eller opsigelse af medarbejdere	556
	B. Medarbejderes kollektive opsigelse af ansættelsesforholdet	558
2.3.2.	Blokade og boykot	560
2.3.3.	Anden utilbørlig pression	563
	A. Obstruktion af arbejdet	563
	B. Illoyale annoncekampagner	564
3.	Interessetvister i overenskomstperioden	568
3.1.	Uregulerede løn- og arbejdsvilkår	568
	3.1.1. Overenskomsten gør op med alle spørgsmål	568
	3.1.2. Overenskomsten forudsætter at der er udestående spørgsmål	569
3.2.	Udækkede arbejdsfunktioner	570
4.	Støtte til andres interessekonflikter	573
4.1.	Sympatikonflikter på tværs af fredspligten	573
	4.1.1. Sympatikonfliktret som generel undtagelse til fredspligten	573
	4.1.2. Varsling af sympatikonflikter	574
	4.1.3. Betingelser for at iværksætte sympatikonflikter	575
	A. Det private arbejdsmarked	575
	B. Det offentlige arbejdsmarked	581
	4.1.4. Særligt om sympatikonflikter til støtte for udenlandske konflikter	583
4.2.	Vægning over for strejkeramt arbejde	583
	4.2.1. Den generelle vægringsret over for strejkearbejde ...	583
	4.2.2. Særlige forpligtelser for ledende og betroede medarbejdere	586
5.	Arbejdsvægning i beskyttelsesøjemed	587
5.1.	Lønnens udeblivelse	587
5.2.	Risiko for sikkerhed og sundhed	589

Del 6. Den fagretlige proces og bodsansvaret

Kapitel 17. Arbejdsretten	595
1. Indledning	595

Indholdsfortegnelse

2.	Arbejdsrettens kompetence	596
2.1.	Generelt om Arbejdsrettens kompetence	596
2.2.	De enkelte sagstyper	597
2.2.1.	Fortolkning af og brud på hovedaftaler	597
2.2.2.	Brud på kollektive overenskomster	598
	A. Sondringen mellem bruds- og fortolkningstvister	598
	B. Sager om ansættelsesaftaler og lovgivning	600
2.2.3.	Eksistensen af en overenskomst	602
2.2.4.	Lovligheden af kollektive kampskridt	604
	A. Parter med overenskomst	604
	B. Parter uden overenskomst	605
2.2.5.	Forligsinstitutionens kompetence	607
2.2.6.	Vægning over for faglig voldgift og fortolkning af voldgiftsaftaler	608
2.2.7.	Sager om udsendte vikarer fra en brugervirksomhed	610
2.3.	Specifikke sagstyper i henhold til ansættelsesretlige love ..	611
2.4.	Værnetings- og voldgiftsaftaler	612
2.5.	Grænseoverskridende overenskomster og arbejdskonflikter	613
3.	Dommersammensætning	615
3.1.	Udpegning af dommere	616
3.2.	Sammensætning af retten i den enkelte sag	617
4.	Procesparter	619
4.1.	Den mest omfattende organisation	619
4.2.	Den enkelte arbejdsgiver	620
4.3.	Den enkelte lønmodtager	622
	4.3.1. Medlemmer af den overenskomstbærende organisation	622
	4.3.2. Udenforstående lønmodtagere	623
5.	Arbejdsretsprocessen	625
5.1.	Betingelser for sagsanlæg	625
	5.1.1. Forudgående fællesmøde	625
	5.1.2. Formalia ved klage til Arbejdsretten	627
5.2.	Forberedende møder og domsforhandlinger	628
5.3.	Anke og genoptagelse	630
5.4.	Tvangsfuldbyrdelse af domme og afgørelser	632

Kapitel 18. Faglige voldgiftsretter	635
1. Indledning	635
2. Generelt om mægling og voldgift	636
3. Tvungen mægling i alle tvister	639
3.1. Parternes forhandlings- og mæglingspligt	639
3.2. Overenskomstparternes rådighed over sagen	641
4. De faglige voldgiftsretters sagsområde	643
4.1. Generelt om de faglige voldgiftsretters sagsområde	643
4.2. Det obligatoriske sagsområde	644
4.3. Faglig voldgift i stedet for Arbejdsretten	647
4.3.1. Traditionel faglig voldgift	647
4.3.2. Voldgiftslignende nævn	649
4.4. Faglig voldgift i stedet for de almindelige domstole	650
5. Proceduren ved de faglige voldgiftsretter	654
6. Den enkelte lønmodtagers søgsmålsret ved domstolene	658
7. Arbejdsgiverens fortolkningsfortrin	661
Kapitel 19. Bodsansvar	665
1. Indledning	665
2. Generelt om bodsansvaret ved overenskomstbrud	666
2.1. Sanktioner ved overenskomstbrud	666
2.2. Bodens retlige karakter	667
2.3. Bod og efterbetaling	670
2.4. Aftalte sanktioner	671
3. Betingelser for bodsansvar	673
3.1. Lønmodtageres og arbejdsgiveres ansvar	673
3.1.1. Overenskomststridig adfærd	673
3.1.2. Overenskomstforpligtet person	675
3.1.3. Bebrejdselsværdig adfærd	676
A. Arbejdsgiveres manglende overholdelse af overenskomsten	677
B. Overenskomststridige arbejdsnedlæggelser	679
3.2. Organisationers ansvar	680
3.2.1. Generelt om ansvarsgrundlaget	680
3.2.2. Fagforeningers ansvar ved arbejdsnedlæggelser	682
A. Aktiv støtte til overenskomststridige aktioner ...	682
B. Passivitet over for medlemmers overenskomststridige aktioner	683
3.2.3. Arbejdsgiverforeningers ansvar	685

Indholdsfortegnelse

4.	Hovedprincipper for bodsudmålingen	688
4.1.	Arbejdsgiveres og organisationers overenskomstbrud	689
4.2.	Lønmodtageres overenskomststridige arbejdsnedlæggelser	694
4.2.1.	Det faste takstsystem	694
4.2.2.	Bodsfritagelse ved kortvarige arbejdsnedlæggelser .	696
	A. Genoptagelse af arbejdet efter fællesmødepålæg	696
	B. Arbejdsnedlæggelsen savner rimelig grund	698
	C. Systematiske arbejdsnedlæggelser	700
4.2.3.	Bodsbortfald ved særlige omstændigheder	702
	Litteraturliste	705
	Betænkninger	713
	Domsregister	715
	Stikordsregister	735

Forord

Siden 3. udgave af Den kollektive arbejdsret udkom i 2014, er der gennemført enkelte justeringer af arbejdsretsloven og afsagt en række retsafgørelser. Hovedsigtet med den foreliggende 4. udgave er at indarbejde de nye regler og den nye retspraksis i fremstillingen.

Der er ikke foretaget ændringer i bogens struktur, og fremstillingen er således bygget op med de samme 19 kapitler som i 3.-udgaven. I enkelte kapitler er der ændret lidt ved disponeringen af stoffet med det primære sigte at gøre fremstillingen nemmere tilgængelig.

I henvisninger til afgørelser fra Den faste Voldgiftsret og Arbejdsretten er der sket den ændring, at der nu henvises til datoen for kendelsen eller dommen og dens sagsnummer, mens en eventuel reference til den trykte version af afgørelsen står i en parentes. Ændringen afspejler, at Arbejdsretligt Tidsskrift med trykte domme ophørte med at udkomme i 2014, og at det i dag er blevet almindeligt at søge afgørelser via Arbejdsretsportalen.

Det er fortsat et hovedsigte med bogen at fungere som dels lærebogsgrundlag for studerende ved universiteter og andre læreanstalter, dels håndbog for praktikere med behov for en mere grundig fremstilling af retsområdet.

Jeg takker for de mange nyttige kommentarer fra undervisere, studerende og praktikere til 3.-udgaven. En særlig tak til chefkonsulent, advokat Torben Vistisen, Dansk Industri, som har givet sig tid til en generel gennemgang og kommentering af fremstillingen.

Alle kommentarer og forslag til forbedringer er som hidtil velkomne på jens.kristiansen@jur.ku.dk.

København, juni 2021
Jens Kristiansen

Denne bog er omfattet af lov om ophavsret og må ikke videregives – herunder udlånes, sælges eller kopieres – i digital form.

Indholdet må alene anvendes af licenstagere i henhold til de til enhver tid gældende licensbetingelser.

© Jurist- og Økonomforbundets Forlag

DEL 1

Grundlaget for den kollektive arbejdsret

Denne bog er omfattet af lov om ophavsret og må ikke videregives – herunder udlånes, sælges eller kopieres – i digital form.

Indholdet må alene anvendes af licenstagere i henhold til de til enhver tid gældende licensbetingelser.

© Jurist- og Økonomforbundets Forlag

Udviklingslinjer i den kollektive arbejdsret

1. Introduktion

Hovedsigtet med dette kapitel er at skitsere en række generelle udviklingslinjer i den kollektive arbejdsret fra dens tidlige etablering i slutningen af det 19. århundrede til begyndelsen af det 21. århundrede. I næste kapitel vil fokus herefter være på den kollektive arbejdsret som juridisk disciplin med vægt på såvel dens kerneindhold som berøringsflader med andre retlige discipliner.

Det er et karakteristisk træk ved den kollektive arbejdsret, at den er et direkte resultat af de markante arbejdskampe på arbejdsmarkedet i slutningen af 1800-tallet. I perioden var der både et storstilet kommissionsarbejde og løbende politiske forslag, men det blev den omfattende organisering af både lønmodtagere og arbejdsgivere, som i 1899 førte til det afgørende gennembrud i form af Septemberforliget mellem De samvirkende Fagforbund (senere Landsorganisationen i Danmark) og Dansk Mester- og Arbejdsgiverforening (nu Dansk Arbejdsgiverforening), jf. afsnit 2.

I forlængelse af dette aftalemæssige gennembrud gennemførte Rigsdagen en lovmæssig ramme med sigte på at håndtere henholdsvis retskonflikter og interessekonflikter. Den faste Voldgiftsret fik til opgave at behandle sager om bl.a. overenskomstbrud, mens Forligsinstitutionen var af mere kontroversiel karakter og derfor fik stærkt begrænsede beføjelser over for parternes overenskomstforhandlinger. I løbet af 1930'erne blev Forligsinstitutionen imidlertid styrket på en række centrale punkter, og Rigsdagen indledte tillige den særegne praksis med lovindgreb i arbejdskonflikter, som siden har været et fast element i håndteringen af større interessekonflikter, jf. afsnit 3.

Efter afslutningen af 2. verdenskrig fik både organisationerne og overenskomsterne en central position i velfærdssamfundets opbygning og udvikling. Overenskomsten udviklede sig fra at være en særlig reguleringsform for faglærte og ufaglærte arbejdere på dele af det private arbejdsmarked til at være

en almen model, som selv det hastigt voksende offentlige arbejdsmarked blev en integreret del af. Septemberforliget blev afløst af hovedaftalen mellem DA og LO i 1960 og fungerede efterfølgende som paradigme for andre områder. Arbejdsretten fik i 1973 kompetence til at behandle sager af kollektivarbejdsretlig karakter for alle dele af arbejdsmarkedet, herunder lovligheden af faglige organisationers konflikter til støtte for overenskomst med enkeltarbejdsgivere, som hidtil havde været behandlet ved domstolene, jf. afsnit 4.

I løbet af 1970'erne kom overenskomstforhandlingerne på kollisionskurs med samfundsøkonomiske hensyn, og virksomhederne ønskede mere fleksible rammer af hensyn til den stadig hårdere internationale konkurrence. I 1980'erne begyndte en løbende decentralisering af aftalekompetence fra organisationerne i retning af den enkelte arbejdsplads, og overenskomstparterne opnåede en højere grad af fælles forståelse af de økonomiske rammer, som erhvervslivets konkurrencevilkår sætter. En tiltagende internationalisering viste sig også i form af et voksende antal menneskeretlige og EU-retlige forpligtelser, der satte sig en række tydelige spor i det arbejdsretlige regelværk. Med den økonomiske krise fra slutningen af 2008 kom forebyggelse af social dumping på dagsordenen som et af de vigtigste overenskomsttemaer, ikke mindst i lyset af det markant forøgede udbud af arbejdskraft fra en række nye medlemslande i EU, jf. afsnit 5.

2. Den kollektive aftales gennembrud (1871-1899)

2.1. Kontrakt- og foreningsfrihed i arbejdslivet

I løbet af det 19. århundrede undergik det danske samfund omfattende forandringer. Grundloven af 1849 satte en helt ny ramme for den politiske indretning af samfundet, og produktions- og virksomhedsformerne udviklede sig på markant måde. Den personlige frihed og lige konkurrence var samfundets nye ideologiske grundlag, og i kølvandet heraf fik kontraktfriheden en dominerende rolle.¹

I de fleste håndværksfag havde der været en langvarig tradition for at regulere arbejdsforholdene i de særlige laugsregler, som byggede på organisering af mestre og svende i samme laug med egne regler og konfliktløsning. Som en udløber af grundloven blev alle laug og særprivilegier imidlertid ophævet ved næringsfrihedsloven af 1857. Dermed faldt hele dette specielt indrettede retssystem for håndværksfagene formelt bort med ét slag.

1. Se generelt hertil Inger Dübeck, *Arbejdsretten i støbeskeen*, 1979.

2. Den kollektive aftales gennembrud (1871-1899)

Forholdet mellem mester og svend blev fuldt ud undergivet det princip om kontraktfrihed, der allerede var blevet fastslået ved forordning af 6. maj 1682 om håndværkssvende og drenge i købstæderne i Danmark og Norge, og som indtog en fremtrædende placering i forordning af 21. marts 1800 angående håndværkslaugene i København. Forordningen fra 1800 blev gennemført efter et grundigt kommissionsarbejde, som i det væsentlige var en følge af en omfattende arbejdsnedlæggelse blandt tømrersvende på et større byggearbejde i København. Deltagelse i kollektive aktioner var på det tidspunkt strafbar, og det forhold ændrede den nye forordning ikke ved, men indførte tværtimod noget strengere straffe for deltagelse i arbejdskonflikter for svendenes vedkommende.

For den hastigt voksende industri var kontraktfriheden uden videre det retlige grundlag for partsrelationerne. Industrien introducerede nye produktionsformer, der ofte ikke krævede samme solide fagkundskaber som håndværkets, men derimod et langt større antal medarbejdere til at udføre de ret ensartede arbejdsfunktioner. Relationen mellem fabriksejer og arbejder var dermed ofte mere upersonlig end det nære forhold mellem mester og svend inden for håndværket. Meget arbejde blev udført under kummerlige forhold, og allerede i 1873 brød Rigsdagen med kontraktfriheden ved at indføre en række restriktioner for anvendelse af børn og unge mennesker i fabrikker.²

Inden for landbruget – som stadig var det dominerende erhverv – indtog kontraktfriheden ikke en fremtrædende rolle. Allerede med tyendeloven af 1854 var en betydelig del af ansættelsesforholdene i landbruget underlagt en særlig lovgivning, som var begrundet i det specielle forhold mellem husbond og tyende. Loven fastsatte en række ufravigelige regler, bl.a. var parternes adgang til at opsiges ansættelsesforholdet undergivet betydelige restriktioner, herunder det blandt tyendet forhadte »skudsmål« fra husbonden.

Som led i sikringen af den personlige frihed indførte grundloven en beskyttelse af både forsamlings- og foreningsfriheden. Grundlovsbeskyttelsen var en vigtig ideologisk platform for den gryende organisering af arbejderne, selv om den ikke var møntet på aktiviteter af den karakter. Den første fagforening blev etableret i 1869, og derefter tog udviklingen fart i begyndelsen af 1870'erne. De lokale fagforeninger havde deres udspring i de tidligere håndværkslaug i hovedstaden og købstæderne, men mestrene og svendene organiserede sig nu hver for sig.

2. Se den politiske debat i RT 1872-73, tillæg A, sp. 1977 ff., og Forhandlingerne, sp. 297 ff., 422 ff. og 631 ff.

De faglige foreninger havde som regel et snævert erhvervsmæssigt sigte, men navnlig Den internationale Arbejderforening udfordrede både arbejdsgivere og statsmagten med sin markante socialistiske profil. I 1872 udstedte Politidirektøren i København et forsamlingsforbud, men det planlagte folkemøde blev afviklet på trods heraf med en hårdhændet politimæssig opløsning til følge (»fælledslaget«). Foreningslederne Pio, Brix og Geleff blev idømt forbedringshusarbejde i 3-5 år for at have handlet mod forbuddet og forberedt oprør, jf. U1873.879H. Foreningens danske afdeling blev ydermere forbudt (tvangsopløst) efter grundlovens særregel om voldelige foreninger, da foreningen havde en voldelig kuldkastelse af den bestående statsforfatning som sit formål, jf. U1874.479.³

De kummerlige arbejdsvilkår i fabrikkerne og de urolige forhold på arbejdsmarkedet førte i 1875 til, at Indenrigsministeriet nedsatte et udvalg til at overveje leve- og arbejdsvilkårene for arbejdere i håndværk og industri. Udvalget var overvejende sammensat af myndigheds personer og arbejdsgivere, men der var også enkelte »repræsentanter« for arbejderne. Der var imidlertid ikke tale om nogen organiseret interessevaretagelse for hverken arbejdsgivernes eller arbejdernes vedkommende. I betænkningen fra 1878 gik flertallet ind for en ret vidtgående anerkendelse af kontraktfriheden på arbejdsmarkedet, mens mindretallet (med formanden) nærmest ønskede at vende tilbage til det tidligere laugssystem. Udvalget kunne derfor kun enes om en begrænset kreds af forhold om løn- og arbejdsvilkårene, herunder tvungen brug af en »Arbejdskontraktbog«.⁴

Medlemmernes meget forskellige udgangspunkter satte også sit præg på overvejelserne om den faglige organisering af arbejdsgivere og arbejdere. Mens flertallet ønskede frivillige foreninger for henholdsvis arbejdsgivere og arbejdere, ville mindretallet have tvungen, fælles organisering efter forbillede i den tidligere laugsordning. Til at håndtere det stigende antal arbejdskonflikter ville flertallet have »frivillige voldgiftsmæssige Afgjørelser«, mens mindretallet ville have »Afgjørelse af Laugsforeningernes Bestyrelser, der repræsenterer begge Stridens Parter«. Ifølge flertallet skulle den voldgiftsmæssige afgørelse være et middel for parterne til at få løst de tvister, »som jevnlig antage større Omfang ved almindeligere Arbejdsnedlæggelse o. desl., men som dog ogsaa ofte ere begrændsede til en mindre Kreds eller til den enkelte

3. Se om hele sagsforløbet og de afsagte domme Torben Wanscher, *Forsamlingsfriheden og »Fælledslaget«*, 1979.

4. MT 1878, afd. B, s. 683.

2. Den kollektive aftales gennembrud (1871-1899)

Virksomhed, saasom angaaende Lønningsforhøielse eller Nedsættelse, angaaende Priskuranter, om Arbejdstiden (...)»⁵

Kommissionen anfægtede ikke direkte den efterhånden udbredte praksis med arbejdsnedlæggelse ved stridigheder, men brød sig ikke om den. Der blev taget skarpt afstand fra den praksis, der bestod i, at svendeforeningernes forskellige hjælpekasser blev brugt til »at støtte Arbejdere under Arbejdsløshed og Arbejdsnedlæggelse«. De frivillige foreninger skulle »netop have den opgave (...) at danne et Led i den Organisation, der gennem Voldgift eller bindende Afgjørelse skulde ordne Stridighederne mellem Mestre og Svende, og det vilde ikke være foreneligt hermed at gjøre dem til Organer for at støtte Arbejdsnedlæggelse«.⁶

2.2. Arbejdskampe og Septemberforlig

Det storstilede kommissionsarbejde i midten af 1870'erne førte ikke til nævneværdige forandringer på arbejdsmarkedet. Udvalgets medlemmer stod fremmede over for den udvikling, som foregik på arbejdsmarkedet, og var derfor ude af stand til at anvise fremadrettede løsningsmodeller.

At det var vigtigt at få etableret voldgiftsorganer til at håndtere tvister mellem arbejdsgivere og lønmodtagere, var ingen uenige om. I denne periode begyndte de første voldgiftsklausuler således også at dukke op i kollektive overenskomster. I Rigsdagen verserede tillige en række forslag om både arbejdsretter og enighedskamre, men disse forslag anviste ikke for alvor en farbar vej.

I løbet af 1890'erne tog organiseringen til gengæld fart, og snart var hen ved halvdelen af alle faglærte og ufaglærte arbejdere organiserede. De faglærtes organisering havde bredt sig til de ufaglærte, som oprettede egne fagforeninger. De lokale fagforeninger blev i stigende grad samlet i større landsdækkende forbund, og i 1898 sluttede forbundene sig sammen i De samvirkende Fagforbund. Sammenslutningen havde som et af sine centrale formål at sikre en bedre koordinering af forbundenes indsats for overenskomster, herunder en mere effektiv udnyttelse af strejkevåbnet.

Sammenslutningen var også et svar på den centralisering, der var foregået på arbejdsgiverside i årene forinden. Mestre inden for håndværket havde sluttet sig sammen i Arbejdsgiverforeningen af 1896, og et par år efter gik de sammen med jernfabrikanterne i Dansk Arbejdsgiver- og Mesterforening. Centraliseringen på arbejdsgiverside skete i erkendelse af, at det ikke længere

5. MT 1878, afd. B, s. 723 ff.

6. MT 1878, afd. B, s. 717 ff. (citeret fra s. 720).

var muligt at bekæmpe organiseringen blandt arbejderne, og der var reelt intet andet valg end at følge i lønmodtagernes spor og organisere sig i stadig mere slagkraftige organisationer. DA blev udstyret med effektive magtbeføjelser i forhold til medlemmerne, dels for at holde intern justits med den stigende anvendelse af lockout blandt virksomhederne, dels for at være i stand til at give et samlet svar på faglige konflikter over for enkeltvirksomheder.

Strejkevåbnet havde gennem 1890'erne vist sig at være et uhyre effektivt pressionsmiddel over for de mange mindre virksomheder. I praksis var strejken reelt anerkendt, selv om dens lovlighed stadig var omtvistet. I de ret sjældne sager om straf- eller erstatningsansvar for deltagerne i en arbejdskonflikt gjorde domstolene, hvad de kunne for at komme uden om navnlig straffelovens bestemmelser, jf. f.eks. U1898.477H om ulovlig tvang efter straffelovens § 245 (nu § 260).

I praksis var det heller ikke længere muligt at forfølge organisationsledere og deltagere i de mange arbejdskonflikter med individuelle straffesager. Det var derfor efterhånden mest et spørgsmål om at finde en principiel begrundelse for arbejdskonfliktens lovlighed. I en artikel fra 1898 argumenterede Carl Ussing for, at adgangen til at tilbageholde sin arbejdsydelse måtte være en direkte følge af det almindelige kontraktfrihedsprincip, og at en kollektiv udøvelse af denne kontraktbeføjelse ikke kunne være illegitim, når forhandlingerne netop foregik på kollektivt plan. Han så til gengæld et udtalt behov for, at samfundet fik den fremvoksende arbejderbevægelse og de medfølgende arbejdskampe ind under mere ordnede rammer.⁷

Allerede året efter kom det afgørende gennembrud i form af Septemberforliget mellem de to hovedorganisationer efter en udmarvende arbejdskamp for både parterne og samfundet. En af de mange mindre strejker over for en enkeltvirksomhed udviklede sig hastigt via arbejdsgiverforeningens storlockout til en landsomfattende arbejdskamp. Konflikten varede mere end tre måneder med over 3 millioner tabte arbejdsdage, hvilket målt i forhold til befolkningens størrelse gjorde den til den største arbejdskonflikt i Europa i det 19. århundrede.⁸

Ved Septemberforliget anerkendte arbejdsgiverne på den ene side arbejdernes ret til at føre kollektive forhandlinger, mens arbejderne på den anden side anerkendte arbejdsgivernes ret til at lede og fordele arbejdet i den enkelte

7. Carl Ussing, *Straffelovens § 245 og Striketrusler*, U1898.B481-84.

8. Colin Crouch, *Industrial relations and Europe state traditions*, 1993, s. 99. Se om selve konfliktforløbet nærmere i Jesper Due m.fl., *Den danske model*, 1993, s. 65 ff., og Henning Tjørnehøj, *Den Store Kamp*, i Marie-Louise Andreasen m.fl. (red.), *Septemberforliget 100 år*, 1999, s. 325-50.

3. Etablering af statslige konfliktløsningsorganer (1900-1945)

virksomhed. De faglige organisationer var ifølge forliget berettiget til at iværksætte arbejdsconflikt, men konflikten skulle vedtages i kompetent forsamling med kvalificeret flertal og varsles over for modparten med et dobbeltvarsel på henholdsvis 14 og 7 dage. Som noget væsentligt for arbejdsgiverne accepterede de faglige organisationer mere centraliserede aftaleforhandlinger med vægt på forhandlinger mellem landsdækkende organisationer frem for en faglig organisation og den enkelte virksomhed.

Septemberforliget var et »historisk kompromis« og den første aftale i verden, hvor arbejdsgivere og lønmodtagere på centralt niveau udtrykkeligt anerkendte hinandens berettigelse. Forliget lagde grunden for en mere forsonlig tone mellem de to hovedorganisationer og i det hele taget for et mere formaliseret samarbejde mellem arbejdsgivere og arbejdstagere på det danske arbejdsmarked. Allerede året efter indeholdt overenskomsten mellem Smede- og Maskinarbejderforbundet og Jernindustriens Sammenslutning således et regelsæt om valg af tillidsrepræsentanter på de enkelte virksomheder.

3. Etablering af statslige konfliktløsningsorganer (1900-1945)

3.1. Sondringen mellem rets- og interessedvister

Med det grundlæggende kompromis i 1899 demonstrerede organisationerne på begge sider en betydelig handlekraft og kompromisvilje på et kritisk tidspunkt i Danmarks historie. Septemberforliget bragte til gengæld ikke afgørende nyt med sig vedrørende konfliktløsningsorganer, selv om det var et højt prioriteret fagligt og politisk ønske. Som en udløber af forliget havde de to hovedorganisationer etableret Den permanente Voldgiftsret som et privat voldgiftsorgan (med adgang til at føre vidner i henhold til lov nr. 57 af 3. april 1900 om vidneførelse ved Den permanente Voldgiftsret). Men Voldgiftsretten var underlagt den væsentlige indskrænkning alene at kunne fortolke Septemberforliget, ikke tillige andre overenskomster.

Håndhævelsen af overenskomster foregik fortsat meget ofte ved (trussel om) en arbejdsconflikt, som blev vedtaget og varslet i overensstemmelse med septemberforliget. Efter afslutningen af en større conflikt i 1908 på det grafiske område besluttede indenrigsministeren, som havde mæglet i striden, at nedsætte et udvalg med den opgave at »forhandle saavel om foreliggende Forslag om Voldgiftsdomstole som om Bestemmelser til Forebyggelse af Lockout eller Strejke, Mægling under Konflikter etc«. DA og DsF udpegede hver 10 medlemmer, og efterfølgende blev daværende overretsassessor og næstformand i Den permanente Voldgiftsret, Carl Ussing, knyttet til udvalget som formand efter fælles anmodning fra organisationerne.

Kapitel 1. Udviklingslinjer i den kollektive arbejdsret

Udvalget lagde i sin beretning fra 1909 fundamentet for de institutionelle og processuelle rammer for overenskomstsystemet. Udvalget tog sit principielle udgangspunkt i, at den kollektive overenskomst nu var et anerkendt fænomen på det danske arbejdsmarked, og spørgsmålet var derfor i praksis alene at få fastlagt de retlige rammer for dens indgåelse og håndhævelse. Af stor betydning for håndteringen af dette spørgsmål var det, at udvalget – med Carl Ussing i spidsen – fik foretaget en afgørende sondring mellem interessestvister (indgåelse og fornyelse af kollektive overenskomster) og retstvister (fortolkning og brud på indgåede overenskomster):

»Man er i Udvalget enig om, at der i stærkere Grad, end det hidtil overalt har været Tilfældet i Arbejdsstridigheder, bør sondres mellem den Strid, der føres for at haandhæve Rettigheder, der allerede er erhvervede eller antages at være erhvervede gennem de mellem Organisationerne sluttede Aftaler, og den Strid, der føres for at skabe ny Ret paa omraader, hvor der ikke ved sluttede Aftaler er skabt Ret, altsaa klart at sondre mellem Retstvistigheder og de saakaldte Interessesvistigheder.«⁹

De praktiske erfaringer med brugen af kollektive arbejds konflikter som retshåndhævelsesmiddel talte efter udvalgets opfattelse på afgørende måde imod at anerkende en konfliktret ved uenighed om fortolkning af eller brud på indgåede overenskomster:

»Selv om Arbejdsstandsningen er et egnet og naturligt Middel til at fremtvinge kollektive Overenskomster, er der Enighed om, at Arbejdsstandsningen ikke egner sig som retsmiddel mod Overtrædelser af Overenskomster; dertil er det for dyrt og besværligt et Middel, for ødelæggende ikke blot for Parterne, men ogsaa for det øvrige Samfund, og for usikkert i sine Virkninger; thi det er jo ikke den, som har Ret, men den, som er den stærkeste, der sejrer i den økonomiske Krig.«¹⁰

Udvalgets medlemmer var således enige om, at konflikter om gældende overenskomster skulle løses ad retlig vej frem for ved arbejds konflikt, som hidtil havde været almindeligt i praksis. I realiteten introducerede udvalget den grundlæggende tanke for hele det danske overenskomsts system, at det må være en naturlig følge af en overenskomstindgåelse, at der består fredspligt mellem parterne i overenskomstperioden. Og fredspligten rettede sig ikke blot mod overenskomstparterne selv, men også deres medlemmer. Med den særlige pligt konstruktion gik den danske ordening videre end tilsvarende ordninger

9. Beretning fra Fællesudvalget af 17. August 1908 angaaende Arbejdsstridigheder, der er trykt i RT 1909-10, tillæg A, sp. 2929.

10. RT 1909-10, tillæg A, sp. 2931.

3. Etablering af statslige konfliktløsningsorganer (1900-1945)

i andre lande, og konstruktionen har lige siden været en af grundpillerne i den kollektive arbejdsret i Danmark. For arbejdsgiverne betød fredspligten, at de såvel kollektivt som individuelt var sikret stabile produktionsforhold i overenskomstperioden, idet arbejdskonflikter som altovervejende regel kun var lovlige ved overenskomstindgåelse og overenskomstfornyelse. For forbundene betød fredspligten en markant indskrænkning i adgangen til at konflikte, men de fik til gengæld en attraktiv handelsvare i forhold til arbejdsgiversiden. Fremover kunne de via indgåelse og fornyelse af en overenskomst sikre arbejdsgiverne rolige produktionsforhold i en nærmere aftalt periode. Selv fik de et nyt retsværn for de aftalte løn- og arbejdsvilkår, da en manglende efterlevelse af overenskomstens regler kunne påtales retligt.¹¹

3.2. De særlige konfliktløsningsorganer

3.2.1. Den faste Voldgiftsret

De to hovedorganisationer havde selv i 1908 forhandlet sig frem til en norm for faglig behandling af sager om fortolkning af overenskomster. Normen byggede på det system med mægling og voldgift, som allerede blev anvendt i en række kollektive overenskomster.

For udvalget bestod den primære udfordring herefter i at udforme et proces- og sanktionssystem for overenskomstbrud. I princippet var det et spørgsmål, om disse overenskomstbrud skulle behandles ved de almindelige domstole eller ved særlige retsorganer. For udvalget var der ingen tvivl om, at de almindelige domstole var et uegnet forum som følge af deres manglende fagkyndighed og langsommelige sagsbehandling.¹² For udvalgets formand, Carl Ussing, spillede hans egne negative erfaringer fra de almindelige domstole og mere positive erfaringer fra Den permanente Voldgiftsret en væsentlig rolle for denne vurdering.¹³

Udvalget var imidlertid heller ikke i tvivl om, at de eksisterende rammer for Den permanente Voldgiftsret var utilstrækkelige. Det nye statslige organ, Den faste Voldgiftsret, skulle være i stand til at sikre overenskomsterne et bedre retsværn. Udvalgets forslag blev – med nogle få og uvæsentlige ændringer – gennemført som lov nr. 81 af 12. april 1910 om oprettelsen af Den faste Voldgiftsret.

11. Carl Ussing, De kollektive arbejdsaftalers fremtid, Socialpolitiske skrifter no. 2, 1920, s. 5.

12. RT 1909-10, tillæg A, sp. 2932 (1908-udvalgets beretning).

13. Se herom Oluf Krabbe, Carl Ussing i skrift og tale, 1935, s. 307 ff. (Om Septemberforliget) og s. 540 ff. (Uddrag af livserindringer).

Loven indførte en obligatorisk retspleje ved Den faste Voldgiftsret, og betegnelsen »voldgiftsret« var derfor noget misvisende. Betegnelsen rummede dog den pointe, at denne specielle domstol var indrettet efter et voldgiftsprincip med hensyn til både dommersammensætning og partsindflydelse. Retten var i den enkelte sag sammensat af en juridisk dommer (retsformand) og af 3 fagdommere fra hver side (ordinære dommere). Det var kun de to hovedorganisationer, som udpegede dommere til retten, da de repræsenterede langt den overvejende del af de berørte arbejdsgivere og arbejdstagere.

Loven opregnede de forskellige sagskategorier, som retten var enekompetent til at behandle. I første række var der tale om alle sager om septemberforliget, men som det vigtigste nu også brud på almindelige overenskomster. I alle tilfælde forudsatte Voldgiftsrettens kompetence, at der bestod overenskomst mellem parterne.

Af særlig interesse var det, at loven introducerede en principiel nydannelse i form af et bodsansvar for overenskomstbrud. Den permanente Voldgiftsret, havde allerede på et ulovhjemlet grundlag indført et bodslignende ansvar, jf. f.eks. kendelse nr. 1 fra 1900. Højesteret havde imidlertid ved U1909.449H pålagt en organisation erstatningsansvar for en arbejdskonflikt, der var iværksat i strid med septemberforligets § 2. Udvalget fandt det almindelige erstatningsansvar uegnet som sanktionsmiddel ved overenskomstbrud, dels fordi det ikke gav overenskomsten det fornødne retsværn (på grund af tabskravet), dels fordi det baserede sig på en for unuanceret opfattelse af skyld og skade (fuld skadesbetaling).¹⁴

Den faste Voldgiftsrets virkeområde var begrænset til arbejdsforhold vedrørende arbejdere ved industri, håndværk, jord- og transportarbejde. Allerede ved en ændring af loven i 1919 blev det faglige område udvidet til at omfatte handels- og kontorvirksomhed samt landbrug og gartneri, da overenskomsterne havde bredt sig til disse områder. Voldgiftsretten forholdt sig i øvrigt pragmatisk til det fastlagte område, hvis ingen af parterne havde indsigelser over for dens kompetence. Retten behandlede således tidligt sager om overenskomstforhold for faglærte og ufaglærte arbejdere i kommuner.

En væsentlig indskrænkning i Den faste Voldgiftsrets kompetence var, at den ikke kunne behandle sager om fortolkning af almindelige overenskomster (modsat Septemberforliget). Lovens sontring mellem fortolkning af og brud på en overenskomst var en direkte følge af Normen mellem hovedorganisationerne, der henlagde den fortolkende virksomhed til et mægling- og voldgiftssystem. Sontringen byggede imidlertid også på den overordnede betragt-

14. RT 1909-10, tillæg A, sp. 2947 f.

3. Etablering af statslige konfliktløsningsorganer (1900-1945)

ning, at sager om fortolkning af overenskomster naturligt hører under det enkelte fags egen »fagdomstok«, som kan opnå en større indsigt i fagets særlige forhold.

I den oprindelige lov fra 1910 var det særlige mæglings- og voldgiftssystem ved uenighed om overenskomsternes forståelse ikke af obligatorisk karakter, på samme måde som tilfældet var med Den faste Voldgiftsret. Det stod i princippet overenskomstparterne frit for at undlade at vedtage sådanne regler, idet Normen ikke fandt automatisk anvendelse for medlemsorganisationernes indbyrdes retsforhold. Den faste Voldgiftsret havde imidlertid hjemmel i loven til at afvise at behandle en sag, hvis overenskomstparterne ikke selv havde betryggende regler for sådanne sagers behandling. Virkningen af manglende voldgiftsregler var, at de almindelige domstole måtte behandle sagen.

I praksis blev der knyttet mæglings- og voldgiftsregler til overenskomsterne, men der var også undtagelser, og her resulterede faglige uenigheder med jævne mellemrum i arbejdskonflikter. I 1934 blev loven i konsekvens heraf ændret, således at Normen fremover automatisk kom til at gælde for overenskomstforhold (under lovens område), som ikke selv havde aftalt »betryggende regler«. Denne principielt væsentlige overgang fra frivillig til tvungen voldgift i fortolkningssager blev gennemført på baggrund af en indstilling fra det arbejdsretsudvalg, som havde til opgave at overveje konflikthåndteringen i interessetvister (se afsnit 3.2.2).

Den faglige voldgifts obligatoriske karakter ændrede ikke ved dens status som privat retsorgan. I modsætning til Den faste Voldgiftsret blev der således ikke tale om statslige »fagdomstole«, men fortsat om voldgiftsretter nedsat af overenskomstparterne selv og inden for deres fulde rådighed.

3.2.2. *Forligsmand i arbejdsstridigheder*

Håndteringen af interessekonflikter gav anledning til noget større problemer i 1908-udvalget. Parterne var enige om, at udgangspunktet måtte være »den økonomiske krig i form af arbejdsstandsning«. Hovedorganisationerne kunne derfor i fællesskab afvise enhver tanke om tvungen voldgift i interessetvister. Ved en sådan ordning ville man ikke blot »afskære Parterne fra deres hidtidige Indflydelse på Forhold, som hører til deres vigtigste Livsinteresser«, men også risikere, at »Statsstyrelsen paa ganske uberegnelig Maade kan paadrage sig moralsk Ansvar for de Private Bedrífers Rentabilitet«.

Udvalget var »klar paa, at man bør gøre alt for at faa Interessestridigheder bilagt paa fredelig Vis og indskrænke Arbejdsstandsningen saa meget som muligt«, og at det derfor kunne være nødvendigt, »at der under kritiske Forhold udefra træder en Forligs- og Mægling sinstitution i Virksomhed«. Parter-

ne var allerede bekendt med en sådan neutral mægler i større konflikter, men navnlig arbejdsgiversiden var stærkt skeptisk over for en tvungen mæglingsordning. Carl Ussing foreslog derfor selv – med tilslutning fra lønmodtager-siden – at udpege en forligsmand, som kunne indkalde parterne til mægling (med mødepligt), fremsætte mæglingsforslag uden parternes samtykke (uden afstemningspligt) og foretage de nødvendige undersøgelser af arbejdsforholdene. Arbejdsgiversiden kunne ikke tilslutte sig, at forligsmanden fik disse beføjelser, da de »tillagde Forligsformanden større Myndighed, end tilrådeligt.«¹⁵

Rigsdagen fulgte formandens forslag – med en række ændringer – ved lov nr. 82 af 12. april 1910 om udnævnelse af en forligsmand i arbejdsstridigheder. Som følge af lovens mere kontroversielle karakter fik den en tidsbegrænset gyldighed, men den blev kontinuerligt forlænget i de følgende år, og forligsinstitutionen vandt hurtigt begge parter fulde tillid.

De rammer, der var opstillet med loven, viste imidlertid deres grænser ved en række større konflikter med betydelige samfundsøkonomiske konsekvenser. Konflikternes virkninger blev navnlig markante i begyndelsen af 1920'erne, hvor der blot i perioden 1921-25 blev opgjort et samlet tab på næsten 8 millioner arbejdsdage. I forbindelse med en større lockout i 1922 fremsatte Det Radikale Venstre et forslag til en midlertidig lov om tvungen voldgift i arbejdsstridigheder, men dette forslag fandt ikke støtte hos et flertal af partierne. De fandt, at organisationerne derigennem ville få mulighed for at skyde ansvaret for en ansvarlig overenskomstafslutning fra sig.

Mens en permanent voldgiftsordning vakte betydelig modstand, var der en gryende forståelse for, at de konkrete forhold ved en arbejdskonflikt kunne gøre en statslig intervention nødvendig. Den socialdemokratiske regering overvejede således at henvise den omfattende arbejdskonflikt i 1925 til opmandsafgørelse, men konflikten blev bilagt via Forligsinstitutionens mellemkomst, inden det blev aktuelt. Regeringens overvejelser gav imidlertid anledning til en stærkt kritisk forespørgselsdebat i Rigsdagen, fordi planen var at udstede en provisorisk lov i medfør af den dagældende grundlovs § 25.¹⁶

På det tidspunkt var der allerede nedsat en arbejdsretskommission med det formål at overveje en videreudvikling af det fagretlige system. Kommissionen var nedsat som en udløber af et lovforslag om bedriftsråd i virksomheder, men den valgte at sætte fokus på spørgsmålet om mægling og voldgift i interessevister. Der var tale om en bredt sammensat kommission, og tankerne om

15. Se i det hele RT 1909-10, sp. 2915 ff., 2933 f. og 2965 f.

16. RT 1925, Overordnet samling, sp. 128 ff. (med optryk af regeringens lovudkast).

3. Etablering af statslige konfliktløsningsorganer (1900-1945)

en tvungen voldgift i interessetvister havde kun støtte hos et beskedent mindretal. Arbejdsgivernes og lønmodtagernes repræsentanter var fortsat enige om at afvise enhver form for tvungen voldgift i interessetvister, da det ville underminere overenskomstsyste­met.¹⁷

Der kom ikke de store praktiske resultater ud af Arbejdskommissionens arbejde, dog fik Forligsinstitutionen i 1927 adgang til at udskyde varslede konflikter med op til én uge som led i en mægling mellem parterne. Forligsmandsloven viste imidlertid fortsat svagheder i forbindelse med håndteringen af større arbejdskonflikter, og ved overenskomstforhandlingerne i 1933 havde forligsmanden slet ikke fundet grundlag for at mægle. DA iværksatte en storlockout med det formål at få de faglige forbund til at acceptere en generel løn­nedgang på 20 %. Under disse dramatiske forhold på arbejdsmarkedet gennemførte Rigsdagen for første gang en lov om arbejdskonflikternes ophør og overenskomsternes automatiske forlængelse på hidtidige vilkår. Det skete som led i »Kanslergadeforliget« og med henvisning til de meget alvorlige samfundsmæssige konsekvenser af en omfattende arbejdskonflikt, herunder den i forvejen meget høje arbejdsløshed. Lovindgrebet mødte principiel modstand hos begge hovedorganisationer, men lønmodtagersiden havde uden tvivl lettere ved at forene sig med lovindgrebet end arbejdsgiversiden havde, da det reelt afviste arbejdsgiversidens ønske om markante lønreduktioner.

Som et væsentligt element i lovindgrebet i 1933 skulle der nedsættes et udvalg med den opgave at tilvejebringe forslag, »hvorved Samfundets Interesse under Konflikter vedrørende Arbejdsforhold paa behørig Maade sikres« (§ 3). I udvalget var der i store træk enighed om, at de fornødne reformer måtte gå gennem ændringer af den bestående mæglingsordning frem for indførelse af en ny voldgiftsordning. Udvalget var til gengæld ikke enig om, hvilke ændringer i forligsmandsloven som var nødvendige, men drøftelserne koncentrerede sig i hovedsagen om afstemningsregler og sammenkædning af mæglingsforslag.

At der ikke var afstemningsregler i den oprindelige lov fra 1910, var ikke et praktisk problem, så længe organisationerne stemte om fremsatte forslag i kompetente forsamlinger. Men i takt med lønmodtagersidens overgang til urafstemning blandt medlemmerne steg risikoen for en forkastelse af mæglingsforslaget med deraf følgende arbejdskonflikt. I 1921 var der indført visse formkrav til urafstemninger, men de stillede ikke særlige krav til forkastelse af et mæglingsforslag. Der var ikke enighed i arbejdsretsudvalget om dette

17. Arbejdskommissionen af 1925, I, Betænkning vedrørende mægling og voldgift i interessestridigheder, 1926, s. 22 ff.

spørgsmål, men ved ændringen af loven i 1934 blev der indført en almindelig flertalsregel, hvis stemmeprocenten var på mindst 75. Et mæglingforslag kunne derimod kun forkastes af et kvalificeret flertal, hvis stemmeprocenten var lavere end 75 (kravene til flertallets størrelse afhang af stemmeprocentens størrelse).

Forligsmanden havde oprindeligt ikke nogen hjemmel til at sammenkæde forslag for de enkelte faglige områder til et samlet mæglingforslag for hele det område af det private arbejdsmarked, som de to hovedorganisationer dækkede. Men for arbejdsgiverne fik det efterhånden afgørende betydning at sikre en samlet løsning ved overenskomstfornyelserne, så der enten var fred eller arbejdsconflikt for alle. Det sikrede reelt ikke arbejdsfreden for et stort antal virksomheder, at der blev indgået forlig for en stor del af faggrupperne, hvis de stadig havde konflikt med et mindre antal af faggrupperne, f.eks. arbejdsmændene. Ved overenskomstforhandlingerne i 1931 havde forligsmanden på egen hånd valgt at sammenkæde samtlige faggrupper i et samlet mæglingforslag, og den model blev formelt konfirmeret ved ændringen af forligsmandsloven i 1934.

Sammen med konkrete begrundede lovindgreb var der dermed anvist en farbar vej for håndteringen af interessekonflikter i årene fremover. Og allerede i 1934 var det på ny nødvendigt at foretage et lovindgreb i en landsomfattende slagterikonflikt. Denne gang foregik lovindgrebet uden samme dramatik og således, at konflikten blev bragt til ophør og tvisten henvist til en voldgiftsdomstol, der blev nedsat til denne specifikke opgave. Og med en række yderligere lovindgreb i overenskomstforhandlinger i 1936-39 var der i realiteten indført en ny lovgivningspraksis af vidtrækkende principiel og praktisk karakter.

Ændringerne i Forligsinstitutionens beføjelser og Rigsdagens egen praksis med lovindgreb gjorde det relativt ukompliceret at opnå politisk flertal for at undtage løn- og arbejdsforhold fra den ny lovgivning om priskontrol, der så dagens lys i 1930'erne. Centralt i disse overvejelser stod tillige, at løn- og arbejdsvilkår adskilte sig væsentligt fra de forhold, som priskontrollovgivningen tager sigte på (aftaler mellem selvstændige).

3.3. Domstolenes rolle i arbejdsconflikter

En af de centrale konsekvenser af etableringen af det særlige fagretlige system med lovgivningen fra 1910 var, at de almindelige domstole blev afskåret fra at behandle sager om arbejdsconflikter og overenskomstbrud inden for Septemberforligets område. Men domstolene fik alligevel en vigtig rolle i udviklingen af de ydre rammer for den kollektive arbejdsret.